
MEDENİYET TARTIŞMALARINDA MAVİ ANADOLUCULUK AKIMININ YERİ

Mavi Gezi Teknelerinden Anadolu Kıyılarına Bakmak

Mahmut ŞENOL*

ÖZET

Erken Cumhuriyet döneminde başlatılan ulusçuluk projelerinin biri de Mavi Anadoluçuluktur. Mavi Anadoluçuluk, kökleri eski Yunanın Anadolu topraklarıyla bağı olan mitolojik efsanelerine, Anadolu'nun özellikle Ege ve Akdeniz'e kıyı şeridi olan bölgelerindeki eski uygarlıklara dayalı bir tür kültürel yurttaş ulusçuluğu peşindedir. Bu anlamıyla aslında klasik biçimiyle ulusçu sayılmaz, sayılmaması gerekir; zira tarihî kültürel hümanizma şeması altında bir yeni tip yurttaş yaratmak, bununla Anadolu Türklüğünü bağdaştırmak amacıdadır. Bu yönüyle, peşinde olunacak düşünce akımı geçmişe ve tarihin derinliklerine kadar inebilecek düzeyde yüksek entelektüel birikim ve refleksler gerektirdiğinden, kolayca halk arasında yaygınlaşamayacak, ancak sevimli ve kulağa hoş gelen söylemleri bulunan, tam anlamıyla tipik aydın hareketi olarak literatüre geçecektir. Mavi Anadoluçuluk geniş kitlelere bilhassa yayılmak istememiş, kendi kapallığında sürmüş

---

* Yazar-Gazeteci, Kadir Has Üniversitesi Öğretim Görevlisi

olmasına karşın, bir bakıma, yine de kültürel Kemalist bağlamda Türk Rönesansının oluşumunda büyük katkılar sağlamıştır.

Bu yazının temel amacı, üzerinde konuşulmamış birşey olmamasına karşılık, yazarının Mavi Anadolu aydınlar ve onların bir araya gelmekle oluşturduğu dar cemaatçi düşünce akımının bir başka yönüyle değerlendirmesini ortaya koymaktır. Mavi Anadoluocuların doğaya tapınan bir tür Anadolu-pastoral ideolojisini başlatıp yarım bıraktıkları bilinmektedir. Bu yarım bırakılış, Mavicileri Türk modernleşmesi sürecinde ortaya çıkartan dinamiklerin ya ortadan tamamen kalkmış olması yahut değişmiş olmasıyla açıklanabileceği gibi, aynı zamanda Mavici cemaatin önde gelen aydınlarının artık yaşamıyor olmalarıyla da anlatılabilir. Zira, Mavi hareketinin bir tür Batınî sembollerle içselleştirilen kapalı aydın akımı olduğu yönünde bir hipotez, bu yazıda sonuç olarak açıklanacağı gibi, Mavi Anadoluculuğun "Türk medeniyet tartışmaları" arasındaki önemi de vurgulanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mavi Anadoluçuluk, Kültürel Kemalizm, Halikarnas Balıkcısı, Mitoloji, Ulusçuluk, Seçkincilik.

Giriş

"Çünkü sen yirminci asrın bir kızı olarak her noktanın matematik bir kesinlikle çözümünü istiyorsun. Altı yedi bin yıl öncesi prehistoriyaya ve buğulu mitolojisinde gömülmüş olan olayları tıpatıp oldukları gibi ortaya çıkarmak hemen hemen olanaksızdır."

Halikarnas Balıkcısı'ndan Azra Erhat'a

Şimdiden, güncel olan bugünden başlayıp geriye doğru bir tarih yazımı, öteki deyişle tarihi çok eski kaynaklara kadar götürüp aranan kökleri orada bulmak, salt kültürel yapısı zengin coğrafyalara ve o coğrafyanın kalembâz, becerikli, lafını esirgemeyen aydınlarına kısmet olabilir. Dünyada böylesi coğrafyaların az olduğu apaçıktır; Akdeniz havzasını bir yana koyarsanız, neredeyse yok denecek kadar... Hatta bu ölçekte bakılırsa, Akdeniz uygarlıklarının eşi benzeri yoktur.

Anadolu'nun, özellikle de Anadolu'nun denizle bağı olan "kıyı şeridi -ana karası"nın topraklarının, bu anlamda, tarihin -buradaki yaşanmışlıkların- geriye doğru yeniden yazılmasında en bereketli yerlerin başında geldiğini söylemek tamamen doğru bir saptama olur. Gerçekten, Anadolu, erken dönem antropolojik araştırma ve arkeolojik bulguların gözler önüne serdiği malzemelere bakılarak denilebilir ki, bilinen insanlık tarihinin hemen hemen tamamına sahne olmuş, kendi dışında gelişen öteki olay ve olgularla da kaçınılmaz biçimde komşuluk ilişkisi kurabilmiş tek coğrafyadır.

Geriye doğru tarihi yazmak, sonuçta, bugünün geçmişte dinsel-ütopik-satirik mitoloji bağı varsa, ancak bununla olanaklıdır; yoksa, çabalar tümüyle boşa gidecektir. O nedenle, abartılı bir benzetme sayılmaması gerekir/istenir ki, örneğin, İzlanda'da yaşayanların tarihsel köklerine kadar uzanıp oradan bugüne taşıyacakları mitoloji ve etnografya olgusu yaratan bilgi transferleri bulunamaz; ne ki bu Akdeniz için, hele Anadolu için söylenemeyecek bir olgudur. **'Toprağı sıksan şühedâ fıskırarak'** diyen şairden esinlenip benzeştirilebilir ki hâlen kazılıp gün ışığına çıkarılmamışlarla beraber, bugünün, hâlihazırda bilinen mevcutların envanteri bize Anadolu için aynı şeyi söyletmektedir. **'Toprağı kazsan uygarlık fıskırarak'**tır...

Anadolu'da madem ki mitolojik anlatımın temel ve aslıyet bulacağı bir zemin vardı, o hâlde, geriye dönük tarih bağı kurmak hiç de zor olmayacaktı. Bunu, **kültürel Kemalizm**¹ döneminin aydınlanma hareketi içinden çıkagelmiş, genellikle sol siyaset, hatta Marksist terminolojiye vâkıf ve hümanist felsefelerden yana kalem oynatan küçük bir aydın zümresi, 1950'lerin başlarında fark etmiş bulundular. Bu fark edişle artık Anadolu'nun tarihi yeniden yazılabilir, böylece burada yaşayan 'şimdiki insanların' tarih bilinci 'sentetik izler' ile yeni baştan kurgulanabilirdi; bunun için uzağa, örneğin Orta Asya steplerine kadar, yahut Arap çöllerine dek gidilmesine gerek yoktu... Apaçık, bu gerçeklik, mavi denizin kıyısındaki bir yeşil örtüyle kapanmış toprakların üstündeki mavi gökyüzünün altında duruyordu. Arandığında, yanı başımızda hazır duran, âdeta bizi bekleyen bu olgu mitolojik kültürdü, bu çalışma boyunca **Mavi Anadoluçuluk** hareketi olarak adı geçen kültürel ulusçuluğun da ulaşmayı dilediği yer, tam olarak, orasıydı...

Mavi Anadoluçuluk, genel bir çatı altında tutulmak üzere Anadoluçuluk hareketine dâhil ediliyorsa da, 'aynı gereksinmeyle yola çıkmış olması yolun farklılıkları nedeniyle sonucu benzer kılmayacağı' için, aslında tümüyle farklı bir düşünce akımıdır. Ancak ortak payda, Anadolu zemininde yeni bir uygarlık yaratmaktır. "Anadoluçuluk düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde yaşanan krizlere çözüm olarak gündeme gelen ve 'hudut tanımayan' kurtuluş ideolojilerine karşı oluşan tepkilerden kaynaklanmıştır." (Çınar, 2007:5)

---

1 'Kültürel Kemalizm' kavramı ve adlandırması Taha Parla'nın Ziya Gökalp ve korporatizm üzerine kitabından alınmıştır. Kemalizmi kültürel ve resmî olarak ikiye bölmekle "İşlerinin yarı yarıya kolaylaştığını" söyleyen yazar, kültürel Kemalizmin aydınlanma-Türk rönesansı üzerinden Batı tipi akılcılık ve modernite amaçlamakta olduğunu vurgular; resmî olan Kemalizmin ise dayatmacı bir devletçiliğe işaret ettiğini belirtir. Bu, aslında bir dikotomik bölünme değildir, aralarında elbette kaçınılmaz olarak geçişler bulunmaktadır. Çalışmamızda bu kavramı kullanarak Mavi Anadoluçuluğun ulusalçılık karşısındaki konumuna yer vermeyi uygun buldum. Bkz. Parla (2006: 10)

Tepkinin kaynağı açıktır: İlber Ortaylı'nın isimlendirmesiyle "İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı" olan 19.yy'dan başlayarak Osmanlı'nın parçalanması, daha önce yönettiği topraklardan kovulması, Batı karşısında duyulan eziklik, askeri boyutta gerileme ve toplumca kabuğuna çekilmenin tarihi, Karlofça Anlaşması'na kadar iner. Karlofça, Osmanlı'nın ilk kez yenilgisini açıklamaz, ama aynı zamanda diplomatik bir dayatmayı da ifade eder. Osmanlı, o güne değin yaptığı anlaşmaların 'kayıt kuyudatına koydurduğu' her türden şartı, artık bundan böyle tek taraflı olarak yazdırtamayacağını Karlofça'yla anlamıştır.(Lewis, 2004: 21) Bu, birçok akademisyene göre, Osmanlı'nın gerilemeye başladığı tarihtir; bize göre ise Anadoluçuluk hareketinin bu geri çekilmenin bir sonucu olması bakımından önemlidir. Son sınır ise Anadolu olacaktır.

Anadolu, kültürel köklerine bağlı eski nüfusunu yitirmiş, üzerine yeni göçlerle yeni nüfuslar getirmiş bir coğrafyadır. 'Coğrafyaların ana yurtlara dönüşmesi' bir uluslaşma süreci sorunu olarak ikiyüz yıldır dünya siyasetinin temel sorunları arasında başta yer almaktadır. Bu anlamıyla bakıldığında, bir siyasi coğrafya haritasına sahip olmak, ulusçuluk akımlarının doğuşuyla beraber ulus kimliğine gereksinme duyan toplumların kendilerine aradıkları bir ülkenin dünya haritasındaki yerinden başkası değildir. "Bu bağlamda Anadolu düşünüş, bin yıllık tarihsel bir süreçte "coğrafyadan vatana" dönüşen Anadolu topraklarını ve bu topraklarda Türk-İslâm bileşiminin biçimlendiğini öne sürdüğü milleti merkeze yerleştirerek temel önermelerini açılar."(Çınar: 5) Bu anayurt coğrafyasında eskiyi yitirişin tarihi Hititler'den bugüne dek devşirilirse, yaklaşık 3 bin yıllık bir süreç ortaya çıkmaktadır. Bu yitiriş, bir tür **tarih aşınması** olarak kabul edilirse, işte tam da bu noktada ortaya çıkan "**Mavi Anadoluçuluk bu aşınmanın [tarihin] üstünün ideolojik olarak örtülmesinin bir ürünüydü. Geriye yönelik yazılan bir tarih; tarihin yerine mitolojinin geçirilmesi idi.**" (Baker, 2009)

Batı dünyasının uzun bir karanlık dönemden sonra farkına vardığı gibi, rasyonalizme ve Aydınlanma düşüncesine kaynak bakındığı yerlerin [Ege-İyonya-Likya havzasının], tam olarak adıyla anılırsa Batı Anadolu'nun üzerinde ne zamandan beri oturulduğunu fark etmemiş bulunan, buralara göç etmiş/ettirilmiş halkına bu tarihsel ve kültürel eksikliğini gösterecek olan çağdaş aydınların elinde, şimdi, eski tragedyalardan, antik dönem filozoflarından, eski eserlerden, söylentiler ve nihayet mitolojiden gelen çok güçlü bir tarih akıntısı-malzemesi vardı.

Mavi Anadoluçular, Batılı aydınların arayıp da bulamadığı bir hazinenin tam üzerindeydiler. Böylesi bir donanımın verdiği bir özgüven-teselli-yeniden kendini bulma bilinciyle, tam olarak, Türk ulusçuluğunun resmî Kemalist ulusçuluktan ayrılıp farklı fraksiyonlara dağılmak, bu hizipleşme sonucunda

ırkçı ulusçuluktan ümmetçi-İslam ulusçuluğuna kadar genişlemiş bir 'sentetik yelpaze' aralığında kendilerine Anadolu'da yer bakınmışlardır. Bu bakınış, eskiden oturulmuş yahut bir vakitler ilişki kurulmuş 'komşu mahallelerden' vazgeçmek; dahası, hiç gidilmemiş olsa da etnik bağ kurulabilecek kimi ütöpik coğrafyalardan uzak durmak; kısaca, irredentalist-kaybedilmiş toprakları geri almak heveslerini tümüyle anlamsız ve gereksiz görmek gerçeğine dayanır.

Mavi Anadoluçular, Latin ve Yunan kaynaklarına kolayca uzanabilmek becerisindeydiler. Felsefe ve filoloji eğitimleriyle bu beceri, ellerinde itiraz kabul etmez, tek yanlı bir romantik teze dönüşüyordu. Türk sanatının seçkin isimlerinin aralarında bulunduğu bu grubun, filoloji birikimini kullanarak, Antik Yunan'a ait kültürel mirası Anadolu insanının soy-sopuna kadar indirebilmesiyle Mavi Anadoluçuluk adı verilen dar, elitist, kültürel yoğunluk seviyesi yüksek takipçilerinden oluşan düşünce akımı, 1950'lerde ortaya çıktı. Maviciler, pastoral Alman romantizminden mülhem bir ulusçuluk biçimi önererek, belki de dünya ulusçuluk literatüründe eşi görülmecek biçimde ortaya çıkmış bulunuyorlardı. Klasik anlamda ulusçuluğa hatta güncel siyasetin tümüne birden sırt çevirmeleri de ilgi çekiciydi; bu onların üzerindeki gizem perdesini iyiden iyiye kalınlaştırıyordu. Siyasetten uzak durma isteklerinin, Mavi Anadoluçuların, daha evvelden, özellikle sol-komünist akımların içinde bulunmaları veya bununla suçlanmış olmalarından kaynaklanan bir siyaset karşıtlığına dayandığını söylemek de güç olmasa gerekir. Aradıkları bir parça 'pastoral huzur'du ve siyasete karışmakla karşılaşacakları -yine bir hapis cezası değilse de- en azından sürgündü. Bu sürgünlerden birisinin, Mavi Anadoluçuluk akımına öncülük etmesi, siyasetten uzak durma düşüncelerini anlamak için yeterlidir.

Çalışmanın girişindeki alıntıdan anımsanacağı gibi, alıntıda adı geçen, **Halikarnas Balıkcısı** müsteâr imzasıyla meşhur, yazar-gazeteci Cevat Şakir Kabaağaç'ı Mavi Anadoluçuluk hareketinin babası saymak gerekecektir. Bu varsayım, tıpkı Halikarnaslı Herodot'un Tarihin Babası diye anılmasına benzer şekilde düşünülmelidir. Elbette Herodotus için, onun aynı zamanda '**tarihin yalancısı**' olduğunu söylemek (Selincourt, 1974) bu benzerlikte Mavi Anadoluçular için de geçerli olacaktır; bu çalışmanın ilerleyen paragraflarında onların da tarihi saptırarak yorumlama çabalarına bazı kanıtlar sunulacaktır. Öyle ki, Mavi Anadoluçuların 'yalana dolana' değil, ama önlerinde duran mitolojiye uzanmaları, özü gereği güvenilirliği tartışmalı, o yüzden de dinsel görünümlü bir zemin sunuyor olmasından dolayı inançlara, duygulara seslenmekteydi yahut doğrudan insan belleğinde bir yeni inanç yaratmaktaydı.

İnsan zihninin kurgulama sürecinde gerçeklik dışına düşen boşlukların **sentetik izler** yaratılarak -özetle **sentetik dolgu** maddeleriyle- doldurulması, sıkça kullanılan bir dogmatik öğretiyi yaratma biçimidir.(Titiz, 2008: 22) Mavi

Anadolucuların elinde mitoloji, antik dönem tarih anlatıları ve folklorik açıklamalar sentetik izler yaratmak yoluyla bir kültür ulusçuluğuna dönüşmüştür. O yüzden, her ulusçu gibi kendi kültürünün ötekiler arasında en üstün olduğuna duyulan inançla yarattıkları 'yeni-eski Anadolu' olgusu en üstün düzeyde bir uygarlık seviyesi sayılmaktadır. Bu yüzden eskinin-antiquité'nin peşinde dolaşırken, akılcı sorgulamalara da tümünün gereksiz olduğu savıyla karşı çıkmaktadır. Onlar için geçmişte kalan her ne varsa, bir sis perdesi ardındadır, ama onların hepsi güzel ve doyurucudur; bugünün reel sosyolojik durumlarına, mevcut sıkıntılara bir karşılık aranacaksa, 'mitolojik eski'nin penceresinden bugüne bakılmalı ve çare aranmalıdır. Çareler eskiye bağlıdır, zira eskiden kalan kurmacalarla bugüne ulaşmıştır, ama bununla beraber eskide kalanı da tam olarak anlayamayız, kesinliğe kavuşturamayız. O sebeple üzerinde fazla durulması gerekmez, söylentileri, masal ve gelenek-göreneklere olduğu gibi kabullenip modern yaşama uyarlamak yeterlidir. Zaten, herşeye matematik bir yanıt aramaya kalkmak bu anlamda beyhûdedir. (Erhat, 1976) Bu anlayıştan hareketle, çalışmanın sonucunda, Mavi Anadoluçuluk hareketinin kimilerinin savladığına karşılık, bir ulusçuluk hareketinden ziyade, **elitizme** ve hatta **snobizme** varan, dar mezhepçi, daha çok kültürel zemini öne çıkaran, tarihin iktisadi-siyasal olaylarını arka planda değerlendirmeye hatta hiç göz önüne almamaya çalışan yeni tip bir aydın-entelektüel [dinsel] cemaat oluşturmaya yöneldiğini 'tanımlamaya' uğraşacağım.

Mavi Anadoluçuluğun ortaya çıktığı dönem, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde bir 'kırılma noktasının' yaşandığı, yüksek enflasyona dayalı 1950-60 arasındaki ülkenin yarı-tarım toplumu görüntüsünden yarı-sanayileşmiş bir ekonomi sınıflamasına geçmeye çaba gösterdiği bir süreçtir. Sanayileşmenin hem kendisinin doğaya karşı yıkıcı vahşiliğine, hem de ülkenin bu yarışı önde götürmek olanaklarının kolayca erişilemez bir uzaklıkta olmasına karşılık Mavi Anadoluçuların elinde verilecek iki yanıt kalıyordu: Birincisi, kalkınma teorilerini, zaten öteden beri söylemlerinde olan Marksist-sosyalist tezlere dayandırmak ki, bu durumda resmî otoriteyle çatışacaklardı, ikincisi, bir kültürel açılım yaratarak tüm bunlardan uzak duracaklar, sanayileşmeye ait kalkınma modelleri yerine kültürel bir uygarlığı yaşatacaklardı. Bu, açıkçası, bir kültürel-dinsel cemaat yaratmakla olanaklıydı. Bu yüzden 'cemaat'in, onları bir arada tutan ritüelleri de bulunacak; Türkiye'nin güney sahillerinde tekne gezisine çıkmak biçiminde özetlenecek birinci derecede ritüeli [Mavi Gezi],² ziyaret edilen bir Kâbe'si [Bodrum-

---

2 "Mavi Gezi" için Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun aynı adı taşıyan bir şiirini burada kullanmak gerekiyor. Böylece doğaya duyulan derin hasreti anlamak kolaylaşacaktır, sanıyorum:

Gökova], önünde huşu içinde beklenen Ağlama Duvarı [arkeolojik değeri olan bütün Anadolu kalıntıları ve hatta höyükler] olacaktır. Bu 'ritüel'leri, özellikle Mavi Gezileri edebi metinler yardımıyla, ele almaya çalışacağım.³

YOKUŞBAŞI'NDAKİ HALİKARNAS BALIKÇISI

Bodrum kasabasına Muğla-Milas üzerinden gelindiğinde, en son Torba Köyü sapağından geçilir ve eski Bodrumluların “**deve zorlatan yokuş**” dedikleri bir dik tırmanışla yolun son virajına varılır: Burası, Bodrum'un ünlü Yokuşbaşı'dır. Yokuşbaşı'na varılınca, Bodrum, –eski Bodrum! – beyaz Müskebi evleri, mavi denizi, kalesi ve açığındaki Karaadası, hatta ötedeki İstanköy [Kos adası] ile tozlu yollardan gelen yolcuya bir serap gibi, apaçık, 'masmavi' görünür.(Adil, 1959)

Yokuşbaşı'na, 1925 yılının Nisan ayı sonlarında, İzmir'den iki jandarmanın refakatinde 'tutuklu ve mevcutlu' olarak bir haftada getirilen, İstanbul İstiklâl Mahkemesi'nce Bodrum kalebentliğine mümasil biçimde menfa'ya –sürgüne– gönderilen yazar Cevat Şakir Kabaağaç'ın bu kasabayı orada, Yokuşbaşı'nın tam tepesinde görür görmez 'âşık' olduğunu biliyoruz. (H.Balıkçısı, 1961: 171-172) Oysa mahkemede kendisine 'Bodrum' dendiğinde, “herhalde orası karanlık, izbe bir yerdir” diye duyduğu iç sıkıntısı onu yol boyu bırakmamıştır, ama Yokuşbaşı'nda gördüğü büyüleyici “mavi tablo” ile bu sıkıntı birden kalkar.⁴ Âdeta, Balıkçı bir 'katarsis'e uğramış gibidir... Mavi Anadoluçuluk fikrini anlamak için şu sözlerini tekrarlamakta yarar görmekteyiz: **“İşte Arşipel!... Ta, buraya gelinceye kadar, karaları anlata anlata dilim kurudu. Geldim. Ver mavini serinleyeyim biraz, sonra al canımı...”** (H.Balıkçısı: 166)

Mavi gezi bir ağaçtır/Dalları deniz./Mavi gezi bir bahçedir/Gülleri deniz./Mavi gezi bir gelindir/Telleri deniz./Mavi gezi bir beşiktir/Bebeği deniz./Bebeğimin gözleri deniz,elleri deniz, dişleri deniz./Mavi gezi bir rüyadır görülmemiş./Mavi gezi bir cennettir/Ellenmemiş, dillenmemiş./Mavi gezi bir masaldır/Söylenmemiş, yazılmamış,çizilmemiş./Mavi gezi bir mavidir, adı yok./Ağam sensiz bu mavinin tadı yok./Ağlamak yok, sızlamak yok mavi var/Dünya boyunca yürek dolusu/İman boyunca Allah dolusu/Otur çakıllarını boya mavi yavrusu/Hey betine bereketine, kalınlığına/Etine buduna kurban olduğum, dibi görünen su./Bir kızım olursa adı DURUSU.

3 Mavi Gezi'yle ilgili gerek Mavi Anadoluçuların, gerekse başka yazarların yapıtları çokçadır. Bilhassa 1960-80 arasında mavi gezi ağırlıklı yayınların arttığına tanık oluruz. Bunlar arasında gerçek anlamda bir gezi kitabı olan Orhan Duru'nun yapıtını (1987) anımsatmak gerekiyor.

4 Cevat Şakir Kabaağaç, İstanbul'da çıkan Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 tarihli sayısında yayınlanan 'Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Gider?' başlığı ve Hüseyin Kenan imzasıyla çıkmış yazısı yüzünden 3 yıl için kalebentliğe mahkum edilir. Duruşmayı yapan İstiklâl Mahkemesi, onu Bodrum'a göndermiştir. Cezasını Bodrum'da tamamladıktan sonra yaklaşık 25 yıl süreyle orada kalmaya devam eder, yapıtlarının birçoğunu bu kasabada yazar ve Bodrum'un uluslararası düzeyde tanınmasında birinci derecede rol oynamış biri olarak adı geçer. Mezarı, Bodrum Gümbet Mezarlığı'ndadır.

Arşipel, Ege Denizi ve havzasının adıdır ve Balıkçı, Mavi Anadolu hareketini Bodrum'dan başlayarak uzun yıllar içerisinde yavaş yavaş kurup geliştirirken, yapıtlarında ve söyleminde Arşipel'i sıkça kullanacaktır. Demek ki, aslında, Mavi Anadoluocuların vatanı Arşipel'dir.⁵ Bu yüzden, mavi denize kıyı olan, eskiden Likya, Lidya ve İyonya olarak adlanmış toprak şeridi dışında Anadolu'nun iç karasıyla pek ilintileri de olmayacaktır...

Hareketin örgütlü bir merkezi, kurumlaşmış bir yapısı bulunmaz, yazarlar ve aydınlar çevresinde süren bir ekol olarak belirmiştir. Kendi başlarına çıkarıdıkları yazıları, yayınlanmış kitapları dışında geniş kitlelere yönelik bir yayını yoktur. Yayın eksikliği, merkezi olmamanın, dağınık bir kümeleşmenin işaretidir. Ancak mutlaka bir merkez aranacaksa, orası, Bodrum'da Halikarnas Balıkçısı'nın yaşam alanı olmalıdır. Zaten, bütün Mavicilerin Balıkçı'yla bir biçimde 'kültürel dirsek teması' vardır. Temasta olan aydınların sayısı tam olarak bilinemez, ne ki on, onbeş aydından başkası değildir; geniş kitlelere ulaşmamış olmak onları rahatsız etmez, zaten amaçları da tam olarak bu değildir.

Mavi Anadoluocuların arasında bulunanları daha geniş bir listede toplayanlar da bulunmaktadır. Attilâ İlhan, bu listeyi hem aslında Mavici olmayan ama Anadoluocu ulusçuluğa yakın bulunanlarla kabartır, hem de onları 'İsmet İnönü diktası döneminde merkezden -Ankara ve Cumhuriyet Halk Partisi üzerinden- talimat alanlar' olarak gösterir.(1993: 213) İlhan'ın listesinde yer alan, buradaysa adı şu âna kadar anılmamış simâlar şunlardır: Orhan Veli, Oktay Rıfat, Necati Cumalı, Vedat Günyol, Orhan Burian, Bedri Rahmi... Biz bu listeye, Şubat 1952'de Ankara'da yayınlanmaya başlayıp 275 sayı çıkan Yeni Ufuklar dergisi yazarlarının bir kısmını da, derginin Mavi Anadoluocuların buluşma yeri olması bakımından dikkate alarak, şu aydınları da ekleyebiliriz. (Akagündüz, 2007: 58) "Nurullah Ataç, Balaban, M. Başaran, Selahattin Batur, Fakir Baykurt, İlhan Berk, Asım Bezirci, Adnan Binyazar, Muzaffer Buyrukçu, Edip Cansever, Ahmet Cemal, Demirtaş Ceyhun, Necati Cumalı, Halit Çakır, Orhan Çubukçu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Emel Dilman, Mehmet H. Doğan, Turhan Doyran, Ferit Edgü, Muzaffer Erdost, Bedii Eroğlu, İsmet Zeki Eyüpoğlu, Sait Faik, Nedim Gürsel, Ruşen Hakkı, Selim İleri, Attila İlhan, Özdemir İnce, Ceyhun Atuf Kansu, M.Karabulut, Feyyaz Kayacan, Gülten Kazgan, Haydar Kazgan, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Masis Kürkcügül, Nermin Menemencioğlu, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Ahmet Oktay, Fikret Otyam, Sami N. Özerdim, Demir Özlü, Yılmaz Pütün, Ekrem Sağkol, İlhan

---

⁵ Arşipel, archipelago sözcüğünden Türkçeleşmiştir. Ege'nin eski Yunancadaki adıdır. Adalar topluluğu ve iki denizin [Ege ve Akdeniz] buluştuğu yer anlamına geliyor. Aynı zamanda, Balıkçı'nın Arşipel adlı bir kitabı bulunmaktadır: (Bkz. H.Balıkçısı, 1985)

Selçuk, Mehmet Seyda, Güner Sümer, Sezer Tansuğ, Suat Taşer, Afşar Timuçin, Ö.Faruk Toprak, Cavit Orhan Tütengil, Mina Urgan, Nermi Uygur, Hayrettin Uysal, Hilmi Yavuz, Atalay Yörükoğlu, Kamuran S. Yüce.”

Ne ki bu edebiyatçıların bir kısmının Mavi Anadoluçulukla doğrudan ve açık ilişkisi tam olarak bulunmaz; ancak yine de adlarını anmakta bir sakınca yoktur, zira Mavicilik hareketi bir ölçüde amorf bir yapılanma göstermektedir. Zaten Mavi Anadoluçular, aslına bakılırsa, tam olarak çekirdek kadro üç kişiden oluşur; başından beri adlarını andığımız gibi: Balıkçı, Erhat, Eyüboğlu...

Balıkçı'dan sonra Mavi Anadoluçuların en önemli ismi, Latince-Yunanca çevirileriyle tanınan yazar, akademisyen Azra Erhat'tır.⁶ Erhat, bir bakıma, Mavi Anadoluçuluğun '**kâtibesi**' gibi yılmadan usanmadan çalışmış, Balıkçı'nın ona hitap biçimiyle 'anaç tavrıyla' onlara ev sahipliği yapıp hem Balıkçı'nın hem de öteki yazar ve aydınların doğrudan '**posta-haberleşme merkezi**' olmuştur.

Mavi Anadoluçuların bir kültürel üslup olarak pedagojik ve halka didaktik seslendikleri biliniyor. Onlar, "...ısrarla ve biteviye halka seslenir, bağrından asla çirkinlik, kötülük çıkmamış bulunan bu hayalî kategoriyi birşeylere çağırırlar. Bir ulusa seslenme havası, söylemdeki didaktik, başöğretmen edâsı, yer yer coşkun 'Merhaba'larla sonlansa da ağır bir pedagojik tonlamayla" konuşmayı severler; ancak dikkat edilmelidir ki karşılıklarına aldıkları halk, tıpkı hayali cemaatler gibi hayali bir halktır. (Akyıldız, 2002: 469)

Öte yandan, Mavi Anadoluçuluk, salt Balıkçı'nın Bodrum'a gidişine denk düşen bir kronolojiye sahip değildir; bir tek onun orada olmasına da bağlanamaz. Aynı zamanda, dinsel referanslardan uzak durmak isteyen, bürokrasiasiyaset destekli kültürel Kemalizmin etkin olduğu bir dönemin sonlarında, bu ideolojinin çok partili rejime geçildikten sonra Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde aldığı büyük oyla kökten sarsılmasına karşı aydın çevrelerde duyulmuş tepkisel 'dine karşı düşünce' merkezli bir harekettir. Bu anlamıyla Mavi Anadoluçuluk, Kemalizmin dinden tamamen kopuk, en Batıcı'dan - Arşipel bağıyla- daha Batıcı, ama aynı zamanda en azından Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı bölgelerini kapsayacak bir coğrafyada tamamen Misak-ı Milli bir ulusçuluk sınıflandırması sayılabilir.⁷ Diğer taraftan, bu tanımlamanın doğ-

---

6 Azra Erhat (1915-1982) Homeros'un İliada ve Odisseyus destanlarını ve daha birçok Latin-Yunan eserini Türkçeye kazandırmıştır. M. K. Atatürk'ü Troya savaşındaki Hektor'a benzetmesi, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ise Truva'nın öcünün alınması olduğunu söylemesi dikkat ve tepki çeken açıklamaları arasındadır.

7 "Dinsel göndermelerden kendini sakınarak ilerleyen bir Türk milliyetçiliği için verimli bir toprak olan Mavi Anadolu düşüncesi 1950'lerden sonraki hâkim Kemalizm yorumu için elveriş-

ruluk payı olduğu gibi, Mavi Anadoluçuluğu bir Türk ulusçuluğundan çok, cemaatçi yönü ağır basan bir aydın hareketi olarak görmemiz gerekmektedir. Cemaat oluşumu, öte yandan, 20.yy'ın uluslaşma eğilimleri içinde hem ulus yapısına uyan hem de onu tehdit eden bir olgudur. Bu anlamda cemaatleşmek, geniş anlamda toplumsallaşmayı aslında yadsımaz, gösterdiği tehdidin sınırı kabul görmesine yetecek kadardır, daha ileriye gitmez, zira bu onun da kendisiyle çelişen bir işlev eksikliğine yol açacaktır. Cemaat, uluslaşmanın tersine, işlevselliğiyle geniş toplumsal yapıdan daha çok 'iş görür' durumdadır. (Delanty, 2003: 160) Mavi Anadoluçuluğun, bu tanımlamalara bağlı olarak, kendi cemaatini kurmak, orada içsel, hatta masonik işaret-ritüel-sembollere dayalı bir ağ şebekesi oluşturmak eğilimleri, Türk ulusçuluğu ve varolan 'ulusal' ile çatışmaz; aksine onu bir eksik yanından –mütevazi bir biçimde- tamamlar niteliktedir.

Mavi Anadoluçular Osmanlı'dan kalmış 19.yy kökenli ulusalcı yaklaşımları pek dikkate almazlar. Bilinmektedir ki Maviciler, Anadolu'nun köklerine giderken, aradaki yaklaşık 800 yıllık Selçuklu-Osmanlı dönemini bir çırpıda atlamakta, tarihin bu kısmını okumadan geçmektedirler. Buna karşın Türk devlet kimliğine bir otorite olarak saygı konusunda öteki ulusçulardan ne geri kalırlar, ne de aşırıya kaçıp ileri giderler. Özellikle Ankara'yla bürokrasi bağlantısına sahip bulunan Sabahattin Eyüboğlu, Hasan Âli Yücel gibi isimlerin âdeta CHP parti teorisyeni gibi davrandıkları görülür ki bu çok doğaldır; ilki, sanatçı kimliğinin yanı sıra Bakanlıkta tercüme memuru, ikincisi ise Millî Eğitim Bakanlığını üst üste 4 dönem yapmış bir devlet adamıdır.

Devlet, bütün ulus devletlerde olacağı gibi, ulusal kimliği yapılandırmak için, doğallıkla, ulusal kültürü ayağa kaldırmak ister. Bu yönde bir tasarım için halk kültürüne inmek gerekecektir; Mavi Anadoluçuların indikleri kültürse 'aktüel folklorik' düzeyin çok altındadır, âdeta etnografik seviyede mitoslara kadar gider. Örneğin, Balıkçı, bir kitabında Ege'de oynanan zeybek oyunundan söz ederken, bunu Antik çağlardan beri İyonya ve sonuç olarak Arşipel'de oynanan halk dansı olarak betimler, böylece bugünün Ege köylüsüyle eski zamanların Likya-Lidya-İyonya-Halikarnassos insanı arasında akrabalık kurar: **"Zeybek sözü 'İbbaki' denilen yani dans edici bakkant'lardan gelir. Bakkant, Bakkhos'tur Lidya dilinde vardır. Zeybekler de Bakkhos [Baküs, bereket tanrısı] işareti olan çiçek çemberini başlarına dolarlar, dansın kareografisi de tıpa tıp aynıdır ve merkezi Bozdağ'dır. [İzmir Ödemiş'deki dağın adıdır] Oradan bütün Batı Anadolu'ya Zeybek yayılmıştır."** (H.Balıkçısı, 1982: 152)

---

li değilse de toplumsal ve kültürel düzeyde etkileri hâlâ çok güçlü bir anlayış olarak varlığını sürdürmektedir." (Karacasu, 2001: 334-335)

M. Kemal Atatürk'ün de zeybek sevdiğini anımsar, onun Çankaya gecelerinde ve hatta çıktığı 'memleket gezilerinde' yanındaki zevâta, biraz da zorla zeybek oynattığını anımsatırsak, resmî Kemalizmin, örneğin salt 'ulusal dans' konusunda neyi aradığını, neye ulaşmak istediğini Balıkçı'nın bu saptamalarıyla çıkartırız. Atatürk'ün Selim Sırrı Tarcan'a, 12 Ekim 1925 günü akşam sofrasının masasındaki konukları önünde, 'modern-batılı tarzda zeybek oynattığı, Kemalist ulus inşasına ilişkin birçok soysal bilim araştırması yapıtlarında yer almaktadır. Zeybek gösterisi ardından, Atatürk, "**Hanımefendiler, beyler, Selim Sırrı, zeybek raksını ihya ederken ona bir şekl-i medeni vermiştir**" der; "**Zeybek dansı bu şekilde her salonda kadınla beraber oynanabilir ve oynanmalıdır da...**" (Tarcan, 1961: 59)

Aynı ısrarı Atatürk başkalarına da göstermiştir. Serbest Fırka'nın kurucuları arasında olan mebus Ahmet Hamdi Başar'ın Yalova'da Ata'yı ziyareti sırasında, akşam sofrasında, ondan zeybek dansı yapması istenir. Başar, anılarında (1981: 139), "**Emirleri üzerine diğer sofrada bulunanlar gibi ben de zeybek talimleri yaptım.**" diye yazmaktadır.

Bu iki örnekle, kültürel Kemalizmin Arşipelci ulusçuluğa kadar uzanan kaitlarını Mavi Anadoluçulukta Halikarnas Balıkçısı'nın kaleminden bulmak olanağını sergilemiş olmaktadır. Açıktır ki Kemalizm'in yeni ulus yaratmak sürecinde temel argümanı olan Türkleşmeyi Anadolu'nun tarihine bağlaması, salt zeybek örneğiyle açıklanamaz. Ancak konumuzun çerçevesine sığacak bir örnek olarak yeterli sayılmalıdır. Büyük resimde "İslamlaşmayı reddeden, Türkleşmeyi iç Türklerle sınırlayan Kemalizm, muasırlaşmayı da Batılılaşma olarak tanımlamış, bu formülasyondan hareketle Türk tarihini İslam tarihinden soyutlamak ve Anadolu'da bir Türk ulus devletinin kuruluşunu haklılaştırmak için..." aydınlarla kültürel düzeyde, o güne değin görülmemiş bir Rönesans başlatmıştır. (Yıldız, 2007:181) İşte, böylelikle, Mavicilerin soluk alabildiği bir alan, resmî otorite tarafından onlara sağlanmıştır.

Öte yandan Osmanlı'dan devrolunan Batılı-Rumelili ne kadar iyi şey varsa, onların bir resmî envanteri üzerinden ulusçuluk kopyası çıkartan Kemalist anlayışın bu ısrarlı çizgisi, sadece dans gibi folklorik etkinliklerde değil, daha birçok şeyde birebir görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuç olarak bir **Balkan devleti** olduğu düşünülürse, Cumhuriyete resmen tevarüs etmiş ulusçuluk düşüncesinin, Arşipel'in koordinatlarına uzak düşmediği de anlaşılır. Balkanlık yahut Rumelilik uzantısı içinden geçilerek modern Batı dünyasına ulaşılacaksa, Batı'yı orada aramaya -zaten Batılılar köklerini bulmak için Arşipel'e gelirken- kalkıp oralara gitmeye gerek yoktur; zira kök düşünce burada, önce Bodrum'da ve oradan yayılarak tüm İyonya'dadır. Bu yeni bir tarih

bilinci olarak, Mavi Anadoluocuların defterinde yazan cümleleri açıklar. Mavi hareketinin bir diğer teorisyeni olan yazar, çevirmen Sabahattin Eyüboğlu, “Bize gerekli olan tarih bilgisinden çok, tarih anlayışı, daha yeni bir deyimle tarih bilincidir”, derken (1961:169) bunu kastediyor olmalıdır.

Bu açıklamalardan Kemalizm ile Maviciler arasında bir doğrudan ilişki kurulması istendiği çıkarılmamalıdır. Aralarındaki ilişki, yalnızca bir düşünsel ortaklıktan öteye gitmez, ama ‘istenseydi –olanaklı olsaydı- kurumsal ilişkiye kadar uzanma ihtimalleri de yok değildir’, denilebilir. Nitekim, S. Eyüboğlu’yla birlikte çalışan Hasan Âli Yücel, İsmet İnönü’nün ‘milli şefliği’ zamanlarında(1939-1950) uzun süre Milli Eğitim Bakanı olarak, özellikle Yunan klasiklerini Tercüme Bürosu aracılığıyla Türkçe’ye kazandırırken, bir yanıyla Mavi hareketine kültürel kaynak ve veri aktarmaktaydı. Yücel’in Kemalist devletle kültürel Kemalizm arasına Mavi hareketini yerleştirip, bu anlamda ‘menteşe’ görevi üstlenen birisi olmaklığı, sıkça vurgulanagelmıştır. (Karacasu: 335)

Mavi Anadoluocular arasında Batıya karşı duyulan kompleksin zaman zaman öfkeye, hatta saldırganlığa dönüştüğü, daha da ileri gidilerek [özellikle Balıkçı’nın yazdığı tarih romanlarında] bir tür vulgarizme, bayağılığa ve âmiyâne lafazanlığa yuvarlanıldığı da iddia edilmektedir. Bu savları, Murat Belge’nin Türk romanı üzerinden bir takiple ırkçı-ulusalcı yaklaşımları ele aldığı, yakın zamanlara ait bir çalışmada görmek mümkündür. Belge’ye göre (2008: 319-354) Balıkçı, **Turgut Reis** ve **Uluç Reis** adlı iki ayrı romanında, ‘belden aşağı ve ağza alınmayacak’ biçimde yazarak, Batıya, özellikle İspanyollara çatmaktadır. Yine Belge’nin yaklaşımına göre, Balıkçı bu romanlarında yabancı düşmanlığı dolu sözler etmektedir; o hâlde, Mavi Anadoluçuluk ‘**xhenophobia**’ yanlısıdır! Elbette, Belge’nin böyle bakması, iki sıradan [pulp-fiction] roman üzerinden Mavi Hareketini değerlendirmesi doğru bulunamaz. Zira Balıkçı’nın Bodrum’da ve 25 yıl sonra İzmir’e yerleştiği zamanlarda, geçim sıkıntısı altında bu romanları kaleme aldığı bilinmektedir; bu bakımdan, salt bu romanlarında kullandığı anlatım-novella biçiminin düşüklüğü açısından, onun öteki edebiyat metinlerinde – her türlü savrukluğuna ve dağınıklığına karşın – yarattığı karakterlere ve başarılarına gölge getirmemelidir. (İleri, 2007) Ne yazık ki Belge, eleştirisinde, Balıkçı’yı okura yalnızca bu iki romanıyla tanıtılmaktadır. Gerçi kitabının temel amacı Türklerin kökenine ait ulusal vurguların roman türünde yer etmesini açıklamaksa da Balıkçı’ya karşı bu saldırıyı tercih etmekle, ‘asıl belden aşağı vuruş’ yapan Belge olmuştur. Ne ki konumuz, Belge’nin tartıştığı sınırlar içinde bulunan Mavi Anadoluçuluktur, zikredilen romanların ve yazarın geçim kaygılarıyla yazdığı kimi eserlerin hatalarla dolu olması değildir. Ancak, bu edebiyat kritiğinin bizce üzerinde durulması gereken bir yanı var ki, eğer bu iki romanı dikkate alıyorsak, bu da

Mavi Anadoluçuluğun bütün eski-antique zamanlara ait kültürleri kimseyle paylaşmak amacıyla olmadığı, tümünü Anadolu'ya –hatta Türklere- bağlamak istemiş oldukları gerçeğidir. Balıkçı'ya ve diğerlerine bakılırsa, bütün insanlık kültürü, tamamen Anadolu'ya aittir; o nedenle kimseyle paylaşamaz. Burada 'kimse'den kasıt, karşıt kampta bulunan ve gözleri Anadolu topraklarında olan Batılı aydınlardır.

Balıkçı'nın İngiliz tarihçi-edebiyatçı Robert Graves'le, üstelik İngiltere'nin saygın gazetelerinden The London Times'ın sanat sayfalarına kadar yansıyan polemikleri, mektup tartışmaları bilinmektedir. (H.Balıkçısı, 1981) Yazarımıza bakılırsa, tüm Akdeniz havzasının soy-sop-kan bağı anlamında kökleri Anadolu'ya dayanmaktadır. Graves'in, örneğin, İtalyan halkını yerli ırk saymasına karşılık Balıkçı'nın, M.Ö. 5 ve 4.yy'da Perslerden kaçan Foça halkının Sicilya ve İtalya yarımadasına yerleşmekle İtalyan halkının köklerini oluşturduğu yönündeki savı dikkat çekicidir.

Bu düşüncenin, yine resmî Kemalizmde kökleri olan Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi gibi kavramlarla uzak-yakın akrabalığı olduğu yadsınamaz; ne ki seçkinci ve ayrımcı bir tavırla, Maviciler, aynı türden kaynaklanmayan ama başka bir biçimde düşünmekle, tümüyle Arşipel'e bağlı bir hayalin içine yuvarlanmışlar ve **farkında olmaksızın** ulusçu sınıflamaya katılmış olmalıdırlar. Altını çizerek vurguladığımız bu olgu, bizce, Mavicilerin mitolojil-dinsel cemaat kurarcasına dar çerçeveden dışarı çıkmadıklarını görmemiz için gerekiyor. Gerçekten de Mavici hareketin hiçbir teorisini, yazarı ve 'müridi' soy Türkçülüğü ne ağza almıştır, ne de latent-zımnî olarak takip etmiştir. Bu nedenle Balıkçı'nın, yukarıda adı geçen romanlarında, 'Türklerin Akdeniz'de yarattığı barışçı ve insancıl dehşeti!' yazıyor olması bu savı çürütmeye yetmez; tersine yazarın tarih romanlarında bu biçemi, o zamanki popüler roman ve gazete tefrikası okurunu peşine takıp sürüklemek amacını gösterir.

Bununla beraber, Mavi Anadoluçuların, Türk ulusçuluğunda olanlara yeni kaynaklar sundukları da bilinmektedir. Merkezi kadroların kolayca ulaşamayacağı mitolojik yorumları onlara sunmakla bir kültür hizmeti verdikleri genel kabul görmektedir. Mavi Anadoluçuların 'kültür kökeni' konusundaki yaklaşımları, ulusal ya da dinsel şovenizme karşı yeni bir boyut getirdiğinden, Türkiye'nin kültürel tarihinde Türklük ve İslâmcılık dışında öğelerin de bulunduğunu vurgulaması bakımından yararlı olmuştur. (Belge, 1987: 86-87) Ancak diğer yandan, Arşipelcilik konusunda başta Balıkçı olmak üzere hemen tümü, zamanla, iyiden iyiye 'baştan çıkmış'; sözcük köklerinden hareketle tüm zamanların kültürlerini ortak bir paydaya indirgeyip herşeyi Anadolu'ya, Arşipel'e bağlamışlardır. Örneğin Balıkçı, hayli ileri giderek, dünya modasının merkezini Batı Anadolu, özellikle de Efes olarak gösterir, dünyanın en ünlü fi-

lozoflarını Anadolu'da dolaştırır, hiç yolu oralara düşmeyen eski zaman sanatçısı-filozofu-edebiyatçısı varsa ne yapar eder onlara bir akrabalık kurar. Her ne kadar kan bağı aramıyor olsa da, İtalya'da uygarlık kurmuş olan Etrüsklere kıyamadığından olsa gerek, Anadolu'yu ilân eder ve sonradan Batı'ya göçmüş olduklarına kanaât getirir. Bu konudaki yazıları Balıkçı'nın Demokrat İzmir gazetesindeki köşesini uzunca bir süre işgal edecektir.

Sonuç olarak Arşipel'i tılsımlı bir yer, bütün dünyaya kültür ihraç etmiş bir hazine olarak göstermek Mavicilerin temel kaygısıdır. Bütün söylem bunun üzerine kuruludur. Bu konuda kaynaklara ulaşma şansları olduğu gibi, bu aydınların dil ve kültürel becerileri de buna uygundur. Bu anlamda Maviciler bir hareket serbestisi buldularsa da bu alan sanıldığı ölçüde geniş değildi. Pragmatizm amacıyla ele alınacak derecede ortada bir mevcut siyaset meydana yoktu; bunun bilincinde olmalıydılar ki kısa sürede kendi içlerine kapanıp, yaz aylarında mavi gezilere çıkmak eylemiyle yetindiler. Bu etkinlikler böylece, gide gide, romantizm ve çevrecilik buluşması altında bir tür çöşkuya, doğaya tapınmak, ondan başka sığınılacak yer olmadığı düşüncesiyle toplumsal sorunlara uzaktan bakmak türünde bir asosyal uzaklaşmaya yol açmıştır. Böylece mavi deniz özlemiyle buluşan bir eski zaman kültürlerinin bugünkü kültürel-dinsel cemaati ortaya çıkmış oldu. Bu vurgumuzu destekleyecek örneği Azra Erhat'la verelim: "Daha yirmidört saat olmadı, mavi yolculuktan döneli", diyor ve devam ediyor; "Bakır tepsinin üstünde serili duruyor getirdiklerim. Odada bir deniz, bir yosun kokusu, Gökova'nın yellerine karışınca açıklık, sağlık soluyan bu koku apartman odasının dört duvarı arasında can çekişiyor, ağlardan güverteye sıçrayan balıklar gibi keskin fırlayışlarla çevresini arıyor, sanki..." (1962:5)

Erhat, mavicilik üzerine kurulu edebiyatın klasikleri arasında bulunan bu yapıtında, "Anadolu olmasaydı, zaten hiçbir şey olmazdı" diye yorumlar vermeyi de elden bırakmaz, ancak onun baktığı Anadolu, deniz kıyısında görülen kadarıyla sınırlıdır. Mavi Anadoluculuğun asıl yanılğı noktası da işte burada belirmiştir. Mavicilerin '**Hatt-ı Balâ/Sırtlar Hattı**' seviyesinden Anadolu'ya bakmak ve gördükleri kadarında kültürel miras aramak dışında bir hümanizma çabaları olmadı. Kemalizmin İslamcı düşünceye karşı sert ve kesin olarak beliren tutumundan esinlenen bir cesaretle, halkın dinsel referanslarına da hiç önem verilmemişti. Bu yönüyle Mavi hareketinin kesinlikle anti-klerikal [dine karşı düşünce biçimi] olduğunu söylemekte yarar bulunmaktadır.

Bunun yanısıra bütün Anadolu tarihini Türk soyuna bağlayacak ölçüde sert ve ırkçı söylemlerle asla bir tutulamayacak olan Mavi Anadolu hareketi "... en azından daha yumuşak, ama bir o kadar seçkinci, kendini öteki karşısında yüceltici biçiminin izlerini..." doğal olarak taşıyor ve yansıtıyordu. (Ka-

racasu: 343) Mavi Anadoluçuların bu türden bir romantizme kayışları, bunun Türk yahut Anadolu hümanizması olarak dışa vurulmasında asıl etken, bu harekete omuz verenlerin hemen tümünde, ortak paydada alt yapı olarak bulunan Marksist hümanizma eğilimlerinin varlığına bağlanmalıdır. Marksist değerlendirmelerinden, Mavi Gezi ritüellerine katılsa da asla vazgeçmeyenlerden birisi yazar-gazeteci Melih Cevdet Anday'dır. Anday'ın 1960 başlarında Balıkçı-Erhat-Eyüboğlu üçlüsüne katılmasının ardından edebiyat çizgisi de değişime uğradı. Onun, "Kolları Bağlı Odysseus" adlı şiir kitabı işte bu dönemin ürünüdür ve açıkça Arşipel'in izlerini yansıtır. Teknenin Ölümü, Troya Önünde Atlar, Göçebe Deniz Üzerinde gibi öteki yapıtlarıyla Mavi Anadolu'ya uygun bir edebiyat çizgisi izler. Ancak Anday, Balıkçı kadar mitoloji ve buna dayalı olarak '**popüler palavra kültürüne**' uygun, dolayısıyla akıldışı şeylerin peşinde dolanmamıştır; o rasyonalist, tutarlı bir aydındır. Bu vurguyu, benzer biçimde, Murat Belge de bahsi geçen yapıtında yapmaktadır.

Kemalist ulusçuluğa arka çıkmaları, ondan yana tavır sergilemeleri de tek başına Mavi Anadoluçuların Türkçü ulusçuluk peşinde olduklarını göstermez. Eğer, mutlaka bir ulusçuluk yapılacaksa, bunun en iyisi olarak, ehveni şer cinsinden, yurttaş tipolojisine oturmuş bir ulusçuluk olması gerekir. Yurttaşlar, bir tesadüfle Anadolu'ya gelmiş bulunan ve geldiklerinde karşılaşılan öteki halklarla kaynaşarak bir Anadolu akrabalığı kurmuş bulunan şimdiki halk, diğer deyişle Anadolu Türkleridir. Doğal olarak, artık söylemeye gerek kalmıyor ki, bu tür ulusal bir devletin anavatanı da Anadolu'dur. "Anadolu'yu anayurt saymaya, topraklarımızın tarihini onunla eşelemeye Atatürk'le başlamışız," diye yazıyordu Sabahattin Eyüboğlu (200-201) ve "Hititleri Türk saymanın asıl anlamı Anadolu'yu bütün geçmişiyle benimsemektir" diye ekliyordu. Bir toprağı vatan olarak benimseyerek oraya önce gelen haklıdır ve kazanılmış hakları vardır, kurgusuyla bakılan bir ulusal akrabalık yöntemi onun yazılarında yer almaktaydı.

Eyüboğlu'nun yazılarından anlaşıldığı kadarıyla, belki de, Mavi Anadoluçular arasında en çok Kemalist ulusçuluğa yakın duranı odur; bunda, Eyüboğlu'nun doğrudan bürokrat olarak merkezdeki kadrolar arasında bulunması neden olarak gösterilebilir. Bununla beraber, hem Eyüboğlu hem de ötekiler, tam olarak bir ulusçuluktan söz etmezler, yerine 'muhayyel ve muğlak' bir Anadolu yurttaşlığına gerek duyarlar. Bu ayakları boşlukta kalan öğretinin, Mavi hareketi her ne kadar dinsel düşünce karşıtıysa da, gerek az önce belirttiğimizce romantizme açık kapısı gerekse mitolojik destek altında kendiliğinden bir dinsel söyleme dönüşmesi, kaçınılmaz olmuştur.

Mavi Anadoluçuluğun 1980-90 arasında, öğretiyi ve yeni mitolojiyi kuranların yaşamdan çekilmesi ve arkadan gelen yeni kadroların bulunmaması

nedeniyle sönükleştiğini biliyoruz. Bu tarihlerden sonra büyük kentlere sıkışmış küçük burjuva, orta sınıf kökenli aydınların eskiye oranla, hem ekonomik rahatlığa ulaşmaları hem de ulaşım olanaklarının artmasıyla, şimdilerde daha rahat elde edilen doğal etkinliklere yönelmeleri, mavi gezi yerine ikâme edilecek başka '**A Sınıfı**' tüketim alışkanlıklarına sahip olmalarına yol açtı. Böylece, mavi gezi ritüeline dayanan eski '**meşşaiyyûn'- gezginci**' öğretinin gerilediğini söyleyebiliriz. Mavi gezi, son yirmi yılda, artık turistik pazarlama kapsamına girmiş bir eylem olarak, ilgili ilgisiz her kitleden insana 'satılmakta' ve hatta, 'iskele-liman hanutçuları' aracılığıyla güney kıyılarında günü birlik motor sefâları derekesine indirilmiş bulunmaktadır. Bu 'banalleşmiş ritüel' elden kaçırılınca, Azra Erhat'ın, âdeta Kâbe'den getirilmiş zenzem suyu gibi anlattığı Gökova denizi kokusu taşıyan öğeler anlamsızlaşır.

Oysa 1980 sonrasında, özellikle PKK-Kürt hareketine karşı güçlenip direnişe kalkmış Türk ulusçuluğunun aydın kesimlerinin, her türden desteğe, bu nedenle eğer varlıkları devam edebilseydi belki Mavi Anadoluçuluğa da gereksinimleri olacaktı. İşte bu yüzden, Mavi hareketin ulusalcı karakter taşımadığının bir işareti olarak, tam olarak Türk ulusalcılığının yükselişe geçtiği bir dönemde [Kabaca, 12 Eylül rejimi-Kürt sorunu-Kıbrıs ve hatta Kardak krizi-Ermeni meselesi gibi konuların tırmanışıyla dolu bir dönemden söz edilebilir] ortada olmayışı, yeterli neden gösterilmelidir.

Bununla beraber Mavi Anadoluçuluğa benzeşen kimi çıkışları da, hepten göz ardı etmemek gerekiyor. Bunlardan birisi, Anadolu'da eski Likya Konfederasyonu ve Patara Antik Meclisi'ni tekrar kurmak üzere bir Amerikan-ABD/CIA komplosu olduğu şeklindeki savlara dayalı, sırf bu çerçevede geliştirilen 'neo-Mavi Anadoluçuluk' gösterilebilir. Esas Mavicilikle karıştırılmayacak kadar farklı neden ve dinamiklere dayanan bu savların temelinde, ABD'li eski senatör **Stephan J.Solarz**'ın Kaş-Kalkan arasındaki antik Patara kenti kalıntıları üzerinde, şimdi harabe durumda olan Likya Konfederasyon meclis binasını tekrar kurdurmak çabalarının Amerikancı yayılmacılıkla bağını kuran görüşler bulunmaktadır.

Gazeteci Yusuf Yavuz'un beş yıl önce gündeme taşıdığı bir haberden öğrenildiğine göre, antik kent devletlerinden oluşan federatif Patara'yı bu yönüyle yüzyıllar sonra tekrar anımsayanlar ABD federal yapısını kurmaya çalışan, Amerikan toplumunun iki yüzyıl evvelki anayasacıları olmuştur. (2005) 1787 Amerikan anayasası, Solarz ve bazılarının göre, Likya-Patara meclis kurullarından esinlenmişti. Hatta **Washington**'daki **Capitol** binası dahi Antalya'nın Patarası'ndakinin bir mimari replikası-kopyası kadar aynıydı. O nedenle buranın Amerikan demokrasisi açısından bir anlamı vardı. İşte bu talep ve yaklaşımlara dayalı Amerikancı görüşlere karşı, bu kez, sönük bir ulusalcılık ha-

reketi Antalya sahillerinde görülmüş, ancak bir öğreti olarak yine genel Türk ulusalcılığı çevresinde kalmıştır. TBMM’de CHP’li ve MHP’li milletvekilleri tarafından Patara girişimi üzerine verilen soruşturma önerileriyle konu Meclis gündeminde de yer almış bulunuyordu. Mimarlar Odası ve bazı meslek kuruluşlarının öncülüğünde Patara meclis kazı ve restorasyon inşaatına karşı eylemler de düzenlenmişti. Arkasının gelmemiş olması, biraz da ABD’li senatör öncülüğündeki Patara Dostları Vakfı’nın bu bölgede yapmayı tasarladığı arkeolojik kazının [tamamen Türk yasalarına ve kurallara bağlı ve izin alınarak yapılacağı duyurulmuş olmakla beraber] bilinmeyen bir tarihe ertelenmesine bağlanmalıdır. Yine de antik kültürel bağlara yapılan göndermeler açısından, gecikmiş bir neo-Mavi hareketi örneği olarak gösterilebilir.

SONUÇ VE SAVLANAN TEZ

Mavi Anadoluçuluk üzerine genel tanımlamalar ve bilgi aktarımlarına dayanan çalışmamın sonucunu şu ana noktalarda toparlayabilirim:

1) Mavi Anadoluçuluk, tümüyle doğacı, romantizme açık, hümanist anlayışı tarihsel köklerde tek bir ön-ulus kavramına bağlayan siyasetler ötesi bir aydın hareketidir. Bu anlamıyla meşrutiyet kimliği almak, kendisini siyasal meydana çıkartmak çabası olmamıştır.

2) Anadolu topraklarındaki antik ve folklora dayalı söylem ve aktarımlarla, kökleri yarı-dinsel mitolojik kanıtlara kadar uzanan bir soy akrabalığı peşindedir. Olmasını dilediği ulus tipi, devlete bağlı yurttaş karakterindedir, ne ki bu yurttaşlık bağı için ulusal devlete uyumlu olmak yetmez, kök olarak da mitolojiye uzanan bir gelenek-görenek bağı içinde bulunmak gerekir.

3) Seçkin-elitist aydın hareketi olarak ortaya çıkması sonucunda kendi içinde [güyâ] masonik ritüelleri andıran özel beraberlikler dışında bir etkinlik peşinde olmadıklarından ayrıca örgütlenmek, bir resmî ideoloji arayışında olmak çabasına da rast gelinemez; yine bu nedenle, Mavi Anadoluçuların orijinal bir yayın politikaları, harekete ait bir propaganda metinleri, hatta bir ‘manifestosu’ dahi bulunmaz.

4) Entelektüel karakterli tüm düşünüş ve hareketlerin ortak özelliği olarak gözleneceği gibi, Mavi Anadoluçular da bir yandan devletçi ulusçulara [kültürel Kemalistlere] eklemli kalmak isteğindedirler, onlardan kopmaya yanaşmazlar; ancak bir yanıyla o ulusçuları elitist içgüdüyle aşmak, daha özgün konularda söz söyleme hakkını elden kaçırmamak, resmî Kemalistlere bu hakkı entelektüel bir kıskançlıkla bırakmamak çabasıdadırlar.

5) Mavicilik, anti-klerikal bir yapıya sahiptir. resmî laisizm dışında bir din karşıtı düşünceye sahip olmaklığı, mitolojinin yerine konulacak tek şeyin din

değil, antropolojik toplumbilim olduğu bilinciyle açıklanabilir. Bu anlamda halkçılık düşüncesine de uzak durduklarını söylemek zor olmaz.

6) Mavicilerin, iktisadi ve sosyal bilimlere yönelik genel tanımlarla bir yakınlığı yahut bunlara başvurusu da görülmez. Aralarında Marksist teorileri iyi bilenler, hatta Marksist akımlarda bulunanlar olmakla beraber ne üretim-sınıf mücadelesi üzerinden anlatımlara kalkışılır, ne de kitle-avam düşüncelerini yorumlayan **Jose Ortega Gasset** ya da **Elias Canetti** gibi düşünürlerin ele aldığı sosyal olayları başka metodolojik amaçlara uygun olarak kategoriye dâhil ederler. Onlar için Mavi Anadolu bir '**El Dorado**'dur, bir tür '**Shangri-La ülkesi**'dir, hatta bu topraklar bir '**Atlantis efsanesi**' sayılmalıdır. Bu anlamıyla ulusalcıların sıkça dile aldığı gibi ülküsellik kavramına uygun bir arayış içinde dirler.

7) Kesinlikle bir soy kökenli, ırkçı, irredentist-toprak talebinde olan, yayılmacı yahut dinsel referanslara dayalı ulusçuluk hareketi değildir; ötekilerle bu yönlü bir yakınlığı da yoktur.

8) Mavi Anadoluçuluk bir latent-Anadolu Türk ulusçuluğu sayılabilir; ancak bu yönüyle görmek isteği, bu hareketi mutlaka ve 'illâ' bir ulusçuluk açıklamasına bağlamak istemiyle çok ilgili olmalıdır.

Bu genel hatlarından yola çıkarak burada Mavi Anadoluçulukla ilgili hipotez sayılabilecek yorumum şu olacaktır:

Mavi Anadoluçuluk bir tür dar ve hizipçi, aydın romantizmi ritüelleriyle beslenen cemaatçi akımdır. Bu akımın kitabî dinler, yahut uzak-Doğu kökenli içsel dinlere yakınlığı yoktur; şimdiye kadar açıklandığı gibi anti-din referanslıdır. Tam da bu noktada, Mavi Anadoluçular, ülküsel olarak yarattıkları tapınılacak kadar değerli bir vatan toprağıyla karşılaşmış gibidirler; oysa bu topraklar zaten orada, ellerinin altında onların farkında oldukları ama geniş kitlelerin ayırımına varmadıkları biçimde vardır. Bu topraklar bir bakıma Odysseus'un geri dönmek çabasıyla on yılını serüvenlerle harcadığı krallık adası olan İthaca gibidir, asla yabancı elinde kalmaz. Bu ütöpik ülkü, yerel gerçeklikle Anadolu'da buluşmaktadır. Bu topraklar üzerinde soy ve soppu ne olursa olsun aynı mitolojik tanrılardan kaynaklanmış kültürleri olan yurttaşları, bu yurttaşların başka coğrafya ve ülkelerin öteki insanlarıyla kıyaslanamayacak kadar zengin folklorik değerleri, ayrıca insani değerler açısından da gerçek ve evrensel hümanizmaya sahip insan karakteri-seciyesi bulunmaktadır.

İşte bu ayrımcı, diğerkâmcı, öteki kavramını öne çıkaran düşünce akımı, desteğini edebiyat-sanat-felsefe ve geniş tarih bilgisinden alıyor olsa da, sonuç olarak doğaya tapınma çabasındaki tanrısız bir din görüntüsünü vermektedir.

Mavi Anadoluçular kendi aralarında bildik sırları olan, bunları dışa vurmak yerine kendi ritüel tekrarlarına dayalı seremoniler içinde sürdüren, dinsiz dindarlık biçimindeki bir tür modern **Batınilik** (Hançerlioğlu,1999:26) hareketinden başkası değildir. Hipotezim, Mavi Anadoluçuluk hareketinin bir tür, katakomplara sığınıp oralarda yaşam alanı arayan erken dönem Hıristiyanlığı gibi, sembollerle eski köklerde anlam bulan modernleşme sürecindeki yeni Türk Batıniliği olduğu yönündeki açıklamayı savlamaktadır. Batınilik ile yorumlanması gereken Mavici hareket, şurası çok kesin sayılır, kendinden sonra ve hâlâ Türk aydınları arasında, hızını kesmiş olmakla beraber, etkisini ve yorumlarını sürdürmektedir.

Ne ki Mavi Anadoluçuların mitolojik gizemi aradıkları yer mavi denizlerdi ve onlar mavi kıyılardan Anadolu'ya bakarak Türk-Anadolu ulusçuluğuna, tarihin buğulu denizlerinden, Argonatların uzakta kalmış hikâyelerine dayalı yorumlar getirmişlerdir. Yine de, öyle veya böyle, kentlerin aydın insan ruhunu karartan koyulaşmış havasında maviyi özleyenler için Argonatlar, Circa'lar, Herodotus'lar çölde bir vâha gibidir; Türk modernleşmesindeki yerleri ve önemi de bu nedenle yadsınmamalıdır. ▽

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler:

- ADİL, Fikret (1959) **Beyaz Yollar, Mavi Deniz**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- AKAGÜNDÜZ, Ümit (2007) **Yeni Ufuklar Dergisi Perspektifinde Türkiye'de Düşünce Hayatı, 1952-1965**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD yüksek lisans tezi, Ankara.
- AKYILDIZ, Kaya (2002) "Mavi Anadoluçuluk", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, ed: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, 2.baskı, İstanbul.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi (1981) **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, AİTİA-Gazetecilik Y.O. Yayınları, Ankara.
- BELGE, Murat (2008) **Genesis- Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökenleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BELGE, Murat (1987)"Cumhuriyet için Hümanizma- Mavi Anadolu Hümanizması", **Gergedan Dergisi**, Sayı 7
- CEYLAN, Tahir Musa (2008) "Aralar Nasıl Doluyor?", **Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Dergisi**, Sayı: 1127, 24.10.2008.
- ÇINAR, Metin (2007) **Anadoluçuluk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluçular ile CHP arasındaki İlişkiler, 1943-1950**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD Doktora Tezi, Ankara.

- DELANTY, Gerard (2003) "Communitarianism and Citizenship", **Handbook of Citizenship Studies**, (içinde) ed: Engin Fahri Isin, Bryan S. Turner, Sage Publications, London, T. Oaks, New Delhi.
- DE SELINCOURT, Aubrey (1974) **Herodotus: The Histories**, Penguin Classics, London, New York.
- DURU, Orhan (1987) **Anamur'dan Bodrum'a, Coğrafyadan Tarihe Mavi Gezi**, Ada Yayınları, 2.baskı, İstanbul.
- ERHAT, Azra(1976) **Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- ERHAT, Azra (1962) **Mavi Yolculuk**, Çan Yayınları, İstanbul.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin (1961) **Mavi ve Kara**, Ataç Kitapevi, İstanbul.
- HALİKARNAS BALIKÇISI (1961) **Mavi Sürgün**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HALİKARNAS BALIKÇISI (1985) **Arşipel**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- HALİKARNAS BALIKÇISI (1981) **Düşün Yazıları**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- HALİKARNAS BALIKÇISI (1982) **Altıncı Kıta Akdeniz**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1999) **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İLHAN, Attilâ (1993) **Hangi Edebiyat?**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- KARACASU, Barış (2001) "Mavi Kemalizm, Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm** (içinde), ed: Murat Gültekinçil, Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, Bernard (2004) **What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response**, Phoneix Books, N.York, London.
- PARLA, Taha (2006) **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, 5.baskı, İstanbul.
- TARCAN, Selim Sırrı (1961) **Hatıralarım**, İstanbul.
- TURAN, Şerafettin(1999) **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler**, Kitaplar, TTK Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, Ahmet (2007) **Ne Mutlu Türküm Diyebilene**, İletişim Yayınları, 3.baskı, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI:

- BAKER, Ulus (2009) "**Mavi Yolculuk ve Felsefe**", <http://www.scribd.com/doc/239565/Ulus-Baker-Mavi-Yolculuk-ve-Felsefe>, E.T. 25/04/2009
- İLERİ, Selim (2007) "Gülen Ada'da Bir Şair", **Zaman**, 08/07/2007, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=561383&keyfield=67C3BC6C656E20616461>, E.T. 28/04/2009
- YAVUZ, Yusuf (2005) "ABD Anayasası Patara'dan", **Açık Gazete**, 17.11.2005, <http://www.acikgazete.com/soylesi/2005/11/17/abd-anayasasi-patara-dan.htm>, E.T. 27/04/2009